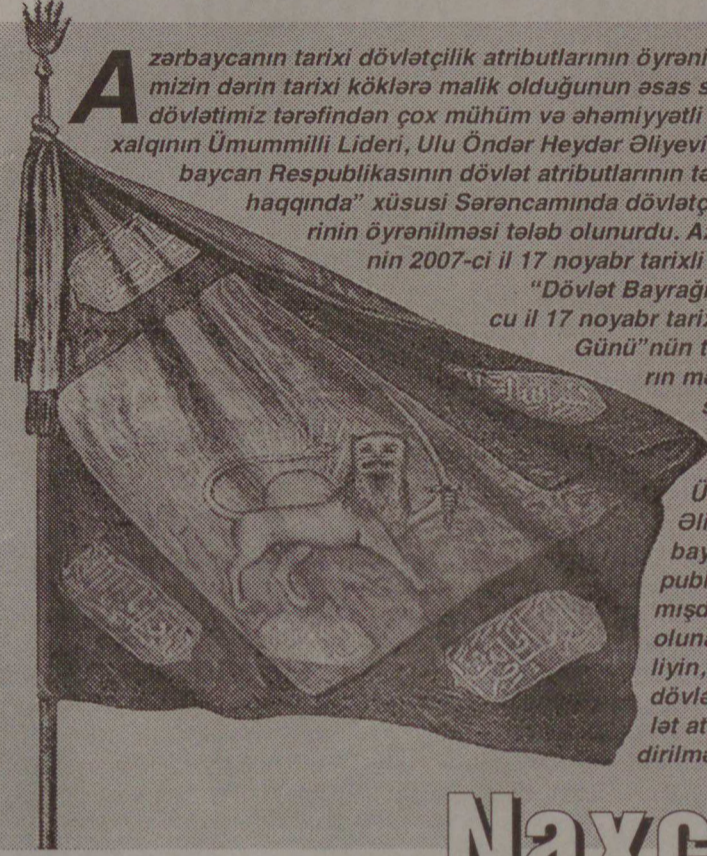

16 mart 2016-cı il

Azərbaycanın tarixi dövlətçilik atributlarının öyrənilməsi və tədqiqi dövlətçilik tariximizin dərin tarixi köklərə malik olduğunun əsas sübutlarından biridir. Bu istiqamətdə dövlətimiz tərəfindən çox mühüm və əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, Ulu Öndər Heydər Əliyevin 13 mart 1998-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasının dövlət atributlarının tədqiqi və təbliğinin gücləndirilməsi haqqında" xüsusi Sərəncamında dövlətçilik atributlarının və tarixi ənənələrinin öyrənilməsi tələb olunurdu. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 17 noyabr tarixli Sərəncamı ilə Bakı şəhərində "Dövlət Bayrağı Meydanı"nın yaradılması və 2009-cu il 17 noyabr tarixli Sərəncamı ilə "Dövlət Bayrağı Günü" nün təsis edilməsi barədə sərəncamların məhz 17 noyabr tarixində imzalanması simvolik əhəmiyyət kəsb edir. Səbəbi 1990-cı il 17 noyabr tarixində Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə üçrəngli Azərbaycan bayrağı Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət rəmzi statusunu almışdır. Dövlət başçısının yuxarıda qeyd olunan sərəncamları dövlətdə vətənpərliliyin, azərbaycançılıq məfkürəsinin və dövlətçilik ənənələrinin təbliğinin, dövlət atributlarına ehtiram hissəsinin gücləndirilməsinə istiqamətləndirilmişdir.

Naxçıvan xanlığının iki rəngli bayrağı

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Cənab İlham Əliyevin 2012-ci il 29 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "AZƏRBAYCAN 2020: GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ" İNKİŞAF KONSEPSİYASININ 10-cu maddəsinin "Mədəni irsin qorunması və səmərəli idarə edilməsi" bəndində deyilir: "...dünya muzeylərində saxlanılan Azərbaycan mənşəli eksponatların tədqiqi və Azərbaycana məxsusluğunun sübutu üçün materialların toplanması da diqqət mərkəzində olacaqdır."

Dövlətçilik ənənələrinin möhkəmləndirilməsi və təbliği istiqamətində görülən işlər sırasında ən mühüm yerlərdən biri, Azərbaycanın tarixi dövlətçilik ənənələrinin, azərbaycançılığın tarixi köklərə əsaslanaraq inkişaf etməsinə bildiren tarixi dövlət atributlarının öyrənilməsi sahəsində aparılan elmi-tədqiqat işlərinin aparılmasıdır.

Bu istiqamətdə 2010-cu ildə nəşr edilmiş "Azərbaycan xanlıqlarının bayraqları dövlətçilik tarixinin öyrənilməsində mənbə kimi" monoqrafiyayı qeyd etmək istəyirəm. Sözügedən elmi əsərdə Azərbaycan xanlıqlarının ölkəmizdə olmayan bayraqlarının aşkar edilməsi istiqamətində elmi tədqiqatların aparılması zəruriyyəti məsələsi öz əksini tapmışdır.

Elmi tədqiqatın "Xanlıqlar dövlət qurumları kimi. Xanlıqların dövlətçilik atributları" adlı fəslində, "Azərbaycan xanlıqları öz dövlətçilik atributlarına və hakimiyyət rəmzlərinə malik dövlət qurumları kimi göstərilir.

Xanlıqlar öz dövrünün dövlət qurumları - dövlətlərinə aid etməyə imkan verən bütün təyinedici xüsusiyyətlərə və elementlərə malik olmuşdular. Belə ki, xanlıqlar dövlət üçün mütləq olan elementlərə malik idilər: siyasi hakimiyyət (siyasi idarəetmə forması və dövlət institutları); dövlət ərazisi (müəyyən olunmuş dövlət institutları fəaliyyət göstərən və dövlətin qanunları işləyən sərhədlər çərçivəsi); iqtisadi potensial (o cümlədən, özünün valyutasına malik olmaq hüququ); silahlı qüvvələr; əhalinin etnik tərkibi (xanlıqlarda dominant etnos - türk-azərilər); dil (əsas dil- Azərbaycan (türk) dili); ideologiya - islam; dövlətçilik atributları və hakimiyyət rəmzləri.

Azərbaycan xanlıqlarının aşağıdakı dövlətçilik atributlarından bəhs edilir: taxt, tac, şeşpər, möhür, bayraq (sancaq, standart), silah (fəxri parad), sikkələr. Titulların və beynəlxalq münasibətlərdə xanlara müraciət formalarının araşdırılması sübut edir ki, xanlıqlar özlərini - "ali nəsil" və ya - "ali", xanın oğulları" isə özlərini "ali şah" - "yüksək dərəcəli" adlandırdılar. Beynəlxalq yazışmada xanlara "yüksək dərəcəli", "yüksək dərəcəli xan", "yüksək dərəcəli və çox hörmətli xan" deyə müraciət edirdilər. Ali hakim obrazı hökmdarın şəxsiyyəti və onun hakimiyyət rəmzləri vasitəsi ilə formalaşdırdı. Bu dövrdə xanlıqların dövlətçilik atributları, xanlığın dövlət rəmzlərindən və xanın hakimiyyət atributlarından ibarət idi: 1. Taxt; 2. Tac; 3. Şeşpər; 4. Möhür; 5. Silah (qılınc); 6. Sikkə; 7. Bayraq, standart, buncuq və tuğ. Yazılı və illustrativ mənbələrin təhlili, əldə olunmuş nəticələrin muzey materialları ilə tutuşdurulması xanlıqların dövlət rəmzlərini araşdırmağa imkan verir. Elmi araşdırma hakimiyyətin zahiri tərtibatına və dövlətçiliyin zahiri təzahürünə həsr olunub. Bayraq rəmzi, tarixi və heraldik anlayışlardan biri kimi dövlətçiliyin mühüm atributlarından olmasını təstiq edir.

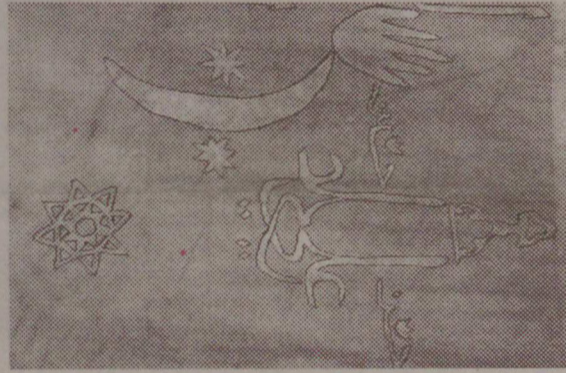
Şimali Azərbaycan xanlıqları ləğv edildikdən sonra, onların bayraqları qənimət kimi Rusiya imperiyasının qüdrətini ifadə edən tarixi abidəyə çevrilmişdir. Qafqazdan gələn bayraqlar Sarskoselskiy saray arsenalına təhvil verilmişdi. 1906-cı ilin mart ayında bayraqların bir hissəsi (Cavad xanın standartı və Gəncə xanlığının bayraqları, Bakı xanlığının 1 bayrağı, Nuxa (Şəki) xanlığının 6 bayrağı, İrəvan uğrunda döyüşdə götürülən 2 bayraq, Lənkəran xanlığına hücum zamanı götürülən 2 bayraq Tiflisə Qafqaz Hərbi-Tarix Muzeyinə (QHTM) göndərilmişdi. Rusiyaya döyüşsüz birləşən xanlıqların (Qarabağ, Naxçıvan, Şirvan və b.) bayraqları isə

dövründə aşkar etdiyim Naxçıvan xanlığının dövlət və döyüş bayraqlarının hazırlanmış mulyajlarının 16 noyabr 2015-ci ildə təqdimatı olmuşdur.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Vasif Talbov aşkar edilmiş bayraqların tarixi əhəmiyyətini qeyd etmiş, mənim Naxçıvan xanlığının bayraqlarının öyrənilməsi istiqamətində elmi fəaliyyətimi və əməkdaşlığımı yüksək səviyyədə qiymətləndirərək "Naxçıvan Muxtar Respublikasının 90 illiyi" yubiley qızıl medalı ilə təltif etdim. RF Sankt-Peterburq şəhərindəki muzeylərdə apardığım elmi-tədqiqatların nəticəsində aşkar etdiyim Naxçıvan xanlığının sayca üçüncü bayrağı 1827-ci ildə xanlığın işğalı zaman general İ.Paskeviç tərəfindən qənimət kimi götürülmüşdür və muzeyin fondunda "XVIII-XIX əsr müsəlman bayrağı" kimi saxlanılır. Aşkar olunmuş Naxçıvan xanlığının üçüncü bayrağı düzbucaq formada, eni 92 sm,

1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətindən də qabaq, Azərbaycanın tarixi bayraqlarında milli rəmz kimi istifadə edilib və azərbaycançılıq, milli məfkürəni, dövlətçilik ənənələrini əks etdirən mühüm amil olmuşdur. Azərbaycan xanlıqlarının bayraqlarını müqaisə edərkən, üzərlərindəki yazıların və rəmzlərin təhlili nəticəsində müəyyən olunur ki, Naxçıvan xanlığının bayraqlarından başqa, heç bir xanlığın bayrağının üzərində xanlıqlara mənsubluğunu bildiren rəmz istifadə olunmayıb. Səkkizgüşəli ulduz Azərbaycan ərazisində qədim dövrlərdən istifadə edilmiş və müqəddəs hesab olunmuşdur. Azərbaycanda qədim zamanlardan ulduz əbədlilik rəmzi kimi istifadə edilib. Daha erkən dövrlərdə yüksək məqsədlər və arzular rəmzi idi. Ulduz istiqamət və xoşbəxtlik emblemidir. Bayraqların üzərindəki rəmz və emblemlər ya keçmiş, yaxud da xalqın işıqlı qələbəyə, yüksək məqsədlərə olan meyilini bildirir. Hər halda hər bir bayraq, ulduzların, xətlərin və başqa simvolların müəmmalı dili ilə, öz xalqının müqəddəratını bildirir. Aşkar edilmiş Naxçıvan xanlığının üç bayrağı, özündə xanlığın siyasi-ideoloji və dini dəyərlərini əks etdirir.

Bayraqların təsvirlərini təhlil edərkən, belə qənaətə gəlirəm ki, təqdim olunan Naxçıvan xanlığının

QHTM-ə - Tiflisə göndərilməmişdir.

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin əsas atributlarından olan, dövlətçilik ənənəsinin əyani təəcəssüm etdirən, Azərbaycan xanlıqlarının xarici muzeylərdə saxlanılan bayraqların aşkar edilməsi istiqamətində elmi-tədqiqatların 2015-ci ildə çox böyük uğurla nəticələnmişdir.

Əldə etdiyim elmi nəticələrlə kifayətlənməyərək, bu sahədə tədqiqatlarımı davam etdirmək məqsədi ilə, ikinci dəfə Rusiya Federasiyasının Moskva və Sankt-Peterburq şəhərlərinə 2015-ci ilin dekabr ayının 15-dən 30-dək elmi ezamiyyətdə oldum. İkinci elmi ezamiyyətim dövründə Rusiya Federasiyasının bayraq fondları və arxivlərində tədqiqatların nəticəsi olaraq "Artilleriya, Mühəndis Qoşunları və Rabitə Qoşunları Hərbi-Tarixi Muzeyi"nin Bayraq Fondunda Azərbaycanın Naxçıvan xanlığına məxsus, bu günə kimi məlum olmayan sayca üçüncü bayraq tərəfindən aşkar edildi.

Tərəfindən aşkar olunmuş bayraqlar Azərbaycanın dövlətçilik ənənələrinin, rəmzlərinin tarixi köklərinin əyani sübutudur! Bu istiqamətdə elmi-tədqiqatların aparılması, həmçinin Naxçıvan xanlığının bayrağının aşkar edilməsi zəruriyyəti 2010-cu ildə nəşr olunmuş "Azərbaycan xanlıqlarının bayraqları dövlətçilik tarixinin öyrənilməsində mənbə kimi" adlı monoqrafiyamda qeyd edilmişdir.

Qeyd etmək istəyirəm ki, Naxçıvan şəhərindəki Dövlət Bayrağı Muzeyində birinci elmi ezamiyyət

uzunluğu 192 sm-dir. Bayraq bir-birinə üfüqi şəkildə tikilmiş solğun yaşıl və qırmızı parçalardan ibarətdir. Bayrağın yaşıl hissəsində simvolik günəş formasında qırmızı parçadan səkkizgüşəli ulduz tikilib. Bayraq qumaşının çoxsaylı zədələrindən aydın olur ki, sözügedən bayraq döyüşlərdə istifadə edilib. Bayrağı dəqiqliklə tədqiq etdikdə, görünür ki, üzərində zədələnmiş hissələr bərpa edilərək tikilərək, bir necə yerdən yamanıb. Bayrağın üzərindəki ulduzun bir hissəsi zədəli olduğundan bərpa edildikdən sonra ulduz yeddigüşəli qalıb. Bayrağın sol tərəfində şaquli olaraq bayraq torbacığı tikilib. Şam ağacından hazırlanmış bayraq ağacının demirdən düzəldilmiş nizəvari formada, ortasında içi boş kürecik olan bayraq ucluğu taxılıb. Bayrağın üzərindəki rənglər, istifadə edən xalqın tarixi ənənələrini əks etdirir. Yaşıl rəngin çox mənalı var, islamçılıqla yanaşı - bolluq, həyat sevgisi, inam, sevinc, ümid və azadlığı ifadə edir. Qırmızı rəng isə, müasirliklə yanaşı, diqər mənalı olub - məhəbbət, yüksək məqsədlər, qəzəb, igidlik, cəsurluq, düşmənin axan qanını ifadə edib.

Naxçıvan xanlığının dövlət bayrağının üzərindəki səkkizgüşəli ulduz və aypara kompozisiyasının əks edilməsi və xanlığın üçüncü bayrağının qırmızı və yaşıl rəngli olması, üzərində səkkizgüşəli ulduz rəmzinin təsviri sübut edir ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət bayrağındakı rəmzlər və rənglər,

üç bayrağının tərtibatı, üzərində əks edilən yazılar, istifadə olunan rəmzlər və rənglər, bayrağa sahib olan Naxçıvan xanlığının siyasi, ideoloji, dini və tarixi-mədəni ənənələrini əks etdirir.

Naxçıvan xanlığının bayraqlarının elmi-tədqiqatının nəticəsi göstərir ki, Naxçıvan xanlığının bayraqları, tarixi dövlətçilik ənənələrinə və tarixi rəmzlərinə əsaslanaraq tərtib edilmişdir. Belə ki, Naxçıvan xanlığı ideoloji baxımdan möhkəm, tarixi ənənələrə, köklərə bağlı dövlət qurumu kimi fəaliyyət göstərib. Azərbaycanın tarixi bayraqlarının öyrənilməsi və nəticələrinin təbliği göstərir ki, Azərbaycan dərin dövlətçilik ənənələrinə malik olmuşdur. Gələcəkdə bu istiqamətdə daha çox elmi-tədqiqatların aparılması zəruridir. Azərbaycanın tarixi bayraqlarının axtarılmasını və elmi-tədqiqatların nəticələri barədə ictimaiyyətə mütəmadi olaraq məlumat verilməlidir. Bu sahədə elmi-tədqiqatların nəticələrinin təbliği, vətəndaşlar, xüsusən gənclər arasında vətənpərvərlik hissəsinin güclənməsinə, Azərbaycan barədə doğru olmayan məlumatlar yayanlara qarşı mubarizəyə və Azərbaycanın qədim dövlətçilik ənənələrinin təbliğinə xidmət edəcəkdir. Qarabağ, Şirvan, Quba və diqər xanlıqların bayraqlarının axtarışı və müəyyən edilməsi istiqamətində tərəfindən araşdırmalar aparılır.

Pərvin Gözəlov,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru